

Västra Frölunda

LANDSKAPSANALYS

INNOVATION
BY EXPERIENCE

Beställare: Stadsbyggnadskontoret Göteborgs Stad
Box 2554
403 17 GÖTEBORG
031-365 00 00

Medverkande: Lena Hasselgren, Stadsbyggnadskontoret
Karin Vilhelmson, Park- och Naturförvaltningen

Konsult: ÅF Infrastructure AB
Box 1551
401 51 Göteborg
010-505 00 00

Uppdragsansvarig: Anna Samuelsson

Medverkande: Mika Määttä, arkitekt
Elin Framme, arkitekt
Anna Gustafsson, landskapsarkitekt

Framsida: Vybild över Frölunda. Foto: Stadsbyggnadskontoret, Göteborgs Stad, 2013.

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Bakgrund och förutsättningar	4
1.2 Analysens upplägg och metoder	4
1.3 Aktuella planer och direktiv	6
1.4 Begreppsförklaring	7
2. Historik - stads- och landskapsbild	8
2.1 Tidig historia	8
2.2 Bebyggelsemiljöns grönytor	8
2.3 Stadslandskapet	8
3. Förutsättningar - naturmiljö, stads- och landskapsbild	10
3.1 Natur och landskapsbild	10
3.2 Rekreation	15
3.3 Bebyggelse och stadsbild	16
4. Sammanfattande analys	19
4.1 Natur och landskapsbild	19
4.2 Rekreativvärden	19
4.3 Bebyggelse och stadsbild	19
5. Utvecklingsmöjligheter	20
5.1 Förtydliga strukturer	20
5.2 Stärka sociala och rekreativa värden	20
5.3 Bebyggelse och stadsbild	22
6. Referenser	23
7. Bilagor	
Karta 1 Förutsättningar (1:10 000 i A3-format)	
Karta 2 Utvecklingsmöjligheter (1:10 000 i A3-format)	

1. Inledning

En landskapsanalys innebär en kartläggning av tillgänglig kunskap för att öka förståelsen av ett område. I analysen identifieras betydelsebärande delar i landskapet för att sedan kunna förklara hur dessa hänger ihop och bildar sammanhang.

1.1 Bakgrund och förutsättningar

Stadsbyggnadskontoret i Göteborgs Stad arbetar med att ta fram ett stadsdelsprogram för utveckling av Frölunda. Syftet med programmet är att skapa riktlinjer för att utveckla Frölunda och dess omnejd från förort till blandstad med bostäder, verksamheter och social struktur som stöttar och verkar för en hållbar utveckling.

Målet med stadsdelsprogrammet för Frölunda är att ta fram utbyggnads- och förtätningsområden för nya bostäder kopplat till en social struktur, att arbeta fram riktlinjer för områdes- och bebyggelsestruktur och dess innehåll samt att visualisera gestaltungsprinciper. Frölunda ska, enligt kommunens utbyggnadsplanering, ge plats för cirka 3000 nya bostäder fram till år 2022.

Ambitionen med utvecklingen av Frölunda är att de olika stadsrummens kvalitéer ska berikas och förädlas för Frölundas invånare och besökande, samt att en variation ska finnas i närmiljön. Fler gaturum med rumsliga förutsättningar för ett rikare stadsliv bör skapas. Kopplingar mot övriga staden och mot Göteborgs centrum bör studeras vad gäller bland annat förbättrat gång- och cykelnät. Sociala perspektiv ska studeras, likaså hur förtätning kan ske som stärker Frölunda och skapar länkar till omgivande stadsdelar.

Denna landskapsanalys utförs inom ramen för stadsdelsprogrammet för Frölunda. Kulturmiljöaspekter och naturinventering behandlas i separata utredningar och ingår inte i denna analys.

Syfte

Landskapsanalysen beskriver landskapets och stadsmiljöns förutsättningar och rekreationsvärden (vistelsevärden) i Västra Frölunda. Även utvecklingsmöjligheter gällande ny bebyggelse och tillgänglighet till natur- och rekreationsområden studeras. Analysen utgör ett underlag i en fortsatt diskussion kring var och hur ny bebyggelse kan placeras, utan att det befintliga landskapets särart förstörs och utan att rekreationsvärden hotas.

Avgränsning

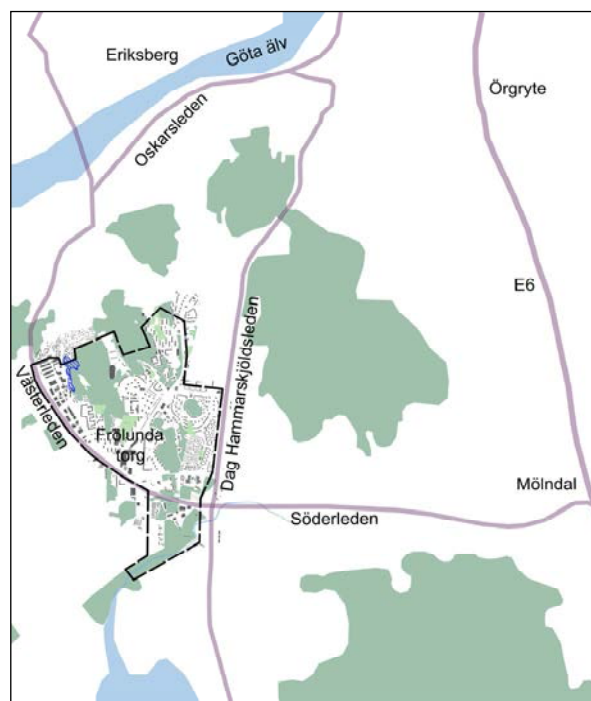
Frölunda är beläget ungefär fem kilometer sydväst om centrala Göteborg och sträcker sig från Rudalens naturområde i nordväst till trafikplatsen Järnbrottsmotet i sydöst. Spårvägen från Göteborgs centrum passerar Frölunda torg som är programområdets största nod. Dag Hammarskjöldsleden avgränsar området i öster. Ett mindre område söder om Västerleden ingår, och avgränsas i söder av Stora ån som mynnar i Välenviken. Programområdet är cirka 470 hektar stort.

1.2 Analysens upplägg och metoder

Landskapsanalysen är ett hjälpmedel för att skapa en övergripande bild av fysiska och sociala karaktärer, värden och funktioner i ett område.

Analysen har genomförts genom inventeringar i området och genom studier av kart-, bild- och textmaterial. Information och slutsatser redovisas i kartmaterial samt i denna rapport.

Analysen utgör ett underlag för bedömningen av i vilken grad landskapet tål olika former av förändring och är ett redskap för att kunna förutse konsekvenser av exploatering. I en sammanfattande slutsats studeras landskapets tålighet respektive känslighet för förändringar.

FIGUR 1.1 Karta som visar programområdets läge i Göteborg.

FIGUR 1.2 Översiktlig bild av de platser och områden som förekommer i texten. Röd streckad linje är programområdet.

1.3 Aktuella planer och direktiv Riksintressen

Söderleden-Västerleden är av riksintresse för kommunikationer och rekommenderad primär väg för transport av farligt gods. Detta innebär, enligt översiktsplanen, ett 30 meters byggnadsfritt avstånd från transportleden.

Kommunala planer och program

I översiktsplanen för Göteborgs Stad beskrivs Rudalens naturområde och Järnbrottsskogen som områden med särskilt stora värden för naturvård, friluftsliv, landskapsbild och/eller kulturlandskap. Översiktsplanen pekar ut strategiska knutpunkter där man vill se tät blandstad och levande platser. Frölunda Torg är en av dessa knutpunkter.

I Göteborgs Stads "Strategi för utbyggnadsplanering" presenteras ett antal tillvägagångssätt för stadens utveckling. Ambitionen är att komplettera och utveckla staden där befintliga resurser och redan gjorda satsningar, till exempel infrastruktur, service, kollektivtrafik, kan användas effektivt. Genom att förtäta kring utpekade platser i staden utvecklas lokala tyngdpunkter där handel, service och kollektivtrafik stärks.

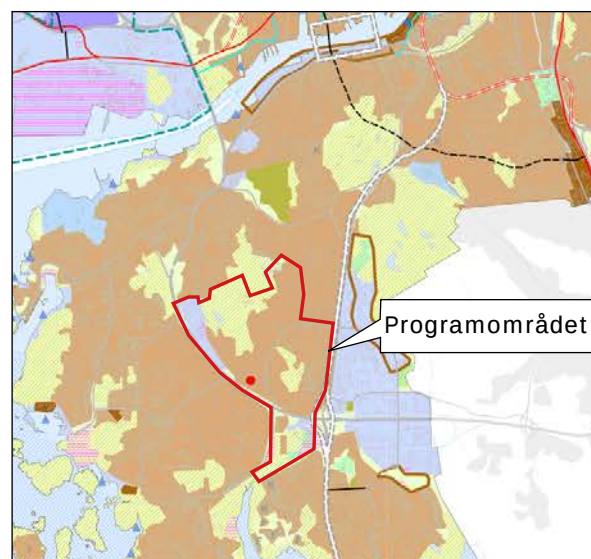
I utbyggnadsstrategin är området kring spårvagnsspåret genom Frölunda ett prioriterat utbyggnadsområde. Utbyggnadsområdet ligger i en sträckning mellan Högsbo-Frölunda-Tynnered, med Frölunda torg som ett större kraftsamlingsområde.

Enligt "Mellanstadens utbyggnadspotential" är Frölunda torg ett av stadens områden med stort utbud av urbana verksamheter men med relativt låg täthet av boende och arbetande. Torget anses ha mycket stora drivkrafter för att byggas ut, eftersom det ligger mindre än 250 meter från strategisk knutpunkt och har god tillgång till urbana verksamheter och service.

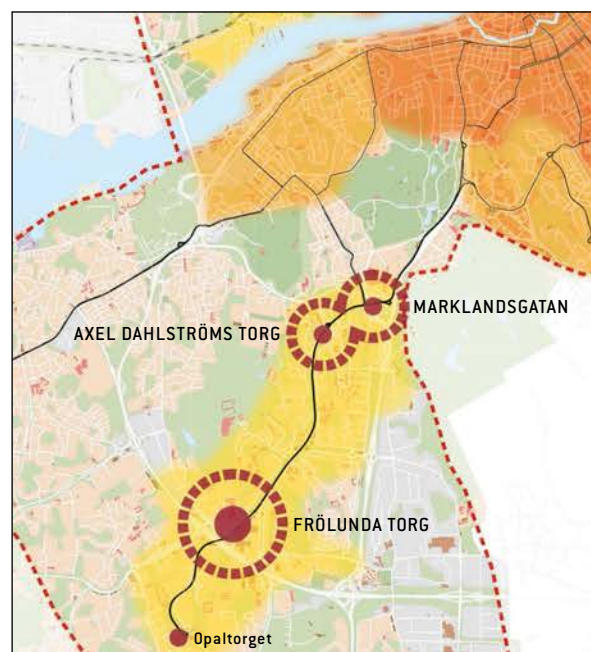
Ett stadsdelsprogram för Frölunda är under framtagande. Stadsdelsprogrammet ska vara färdigställt under 2015. Denna landskapsanalys utgör en del i detta program.

Stadsdelsprogrammet löper parallellt med ett antal detaljplaner och detaljplaneförfrågningar inom området. Idag finns förfrågningar om ca 3000 nya bostäder och verksamheter. Därefter ska ytterligare ca 3000-4000 bostäder uppföras enligt utbyggnadsplaneringens mål för år 2035. Totalt rör det sig om ca 7000 nya bostäder och verksamheter.

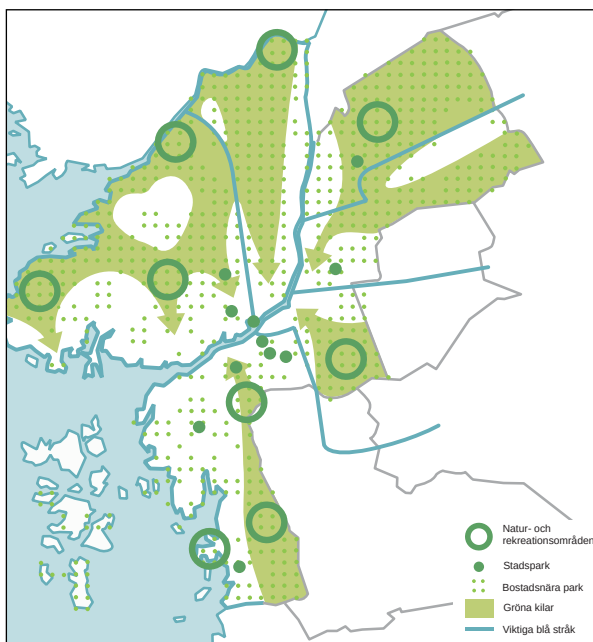
För att bevara och utveckla en hållbar stad är det viktigt att förstärka och utveckla sociala och ekologiska aspekter i stadens offentliga rum. I stadens planeringsunderlag "Grönstrategi för en tät och grön stad" finns en viljeyttring att stärka de blåa och gröna stråken i staden, se figur 1.5. Enligt strategin kan detta göras genom att säkerställa god tillgång till mark för parker och naturområden; skapa ett varierat innehåll i parker och naturområden; utveckla mer grönt i den hårdgjorda staden; utveckla det gröna genom skötsel samt synliggöra gröna områden och göra medborgarna delaktiga.

FIGUR 1.3 Utsnitt ur översiktsplanens karta över markanvändning. Frölunda torg är markerat som en strategisk knutpunkt.

FIGUR 1.4 Utsnitt ur karta från Strategi för utbyggnadsplanering, där ett utbyggnadsstråk genom Frölunda pekas ut.

FIGUR 1.5 De regionövergripande gröna och blå stråken, ur Grönstrategi för en tät och grön stad.

1.4 Begreppsförklaring

Landskapstyp – Kategorisering av landskapets byggstenar. Benämningen på typerna kan vara mer generaliserande eller mer detaljrika beroende på skalan på landskapet som studeras.

Landskapsrum – Delas vanligtvis in i öppet och slutet, eller olika grader av dessa.

Landskapsbild - De visuella värdena i landskapet kopplas ihop med landskapets karaktär, som till exempel jordbruks- eller skogslandskap. Ett visuellt tilltalande och kvalitetsrikt landskap kännetecknas vanligtvis av att det finns en stor variation mellan slutet och öppet landskap, en tydlig rumslighet och många utblickar.

Funktioner – Ett samlande begrepp för alla aktiviteter där människan interagerar med platsen. Funktioner kan vara serviceutbud, kollektivtrafik och rekreativa platser.

Landskapsvärden – De visuella och fysiska värdena i landskapet skapar tillsammans kvalitéer av varierande grad. Liksom för landskapsbildens så anses miljöer och landskap som är variationsrika innehålla höga värden.

Rekreativvärden – Platser och områden kan definieras utifrån deras rekreativa värden. Ju attraktivare en plats är i rekreationssyfte, desto fler människor kommer att vilja nyttja den. Gemensamt för en plats med höga rekreativvärden är att den vanligtvis innehåller naturartade, innehållsrika områden, som upplevs som ostörda, trygga och tillgängliga och som ger möjlighet till återhämtning. Vissa områden har ett så pass högt rekreativt värde att de attraherar människor från en större del av staden eller regionen.

Större natur- och rekreationsområde – Ett stort naturområde med ett flertal biologiska och rekreativa värden, tydligt särpräglad karaktär och rikt växt- och djurliv. Området ska vara tillräckligt stort och attraktivt för att rymma och locka många människor och tåla användning. Området ska kunna nås inom 30 minuter med kollektivtrafik. Definition enligt "Grönstrategi för en tät och grön stad".

Stadspark – En mångfunktionell park med tydligt särpräglad karaktär samt rikt växt- och djurliv. Stadsparken ska vara så attraktiv att den lockar människor från hela Göteborg och tåla användning. Variation mellan olika stadsparker bör finnas. Parken ska kunna nås inom 30 minuter med kollektivtrafik. Definition enligt "Grönstrategi för en tät och grön stad".

Stadsdelspark – En park på minst 2 hektar, som framförallt besöks av de som bor i den omgivande stadsdelen. Variation i karaktär ska finnas mellan närliggande stadsdelsparker. Parken ska ge värden som vila, mötesplats, picknick, promenad och lek. Stadsdelsparken ska ligga högst en kilometer och maximalt 15 minuters promenad från bostaden. Definition enligt "Grönstrategi för en tät och grön stad".

Bostadsnära park eller natur – Ett litet grönområde på minst 0,2 hektar, som används främst av boende och verksamma i omgivande kvarter. Den bostadsnära naturen är beroende dels av att inte vara för långt ifrån bostaden, maximalt 300 meter, och dels uppfylla kriterierna tillgång, närhet och kvalitet. För att nå parken ska man inte behöva korsa trafikleder, större vattendrag, större nivåskillnader eller andra barriärer. Definition enligt "Grönstrategi för en tät och grön stad". Strategin pekar på bostadsnära parker och naturområden som särskilt viktiga ur ett barn- och folkhälsoperspektiv.

2. Historik - stads- och landskapsbild

I följande kapitel redogörs för de kulturhistoriska förutsättningarna i området med utgångspunkt från Göteborgs stadsmuseums rapport "Kulturmiljöunderlag Frölunda stadsdel" samt Park- och Naturförvaltningens rapport "Grönstrategi för en tät och grön stad".

2.1 Tidig historia

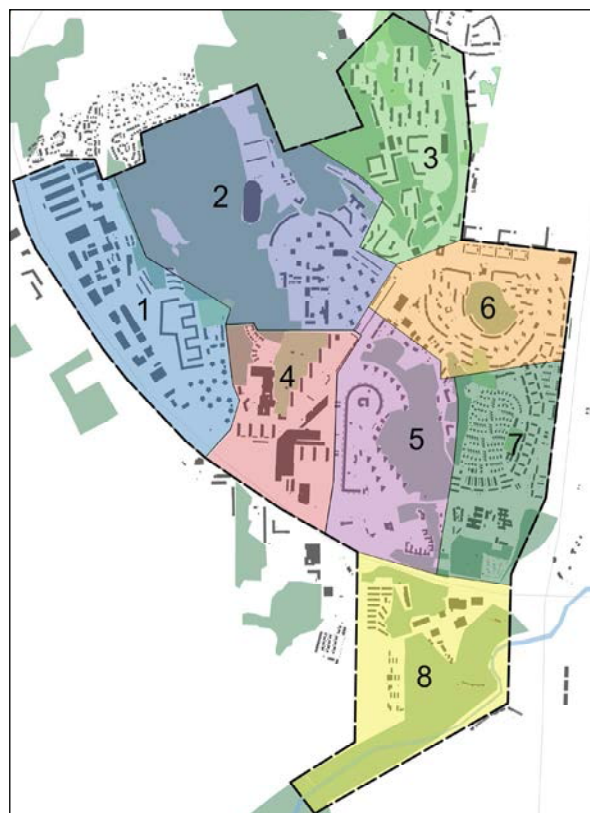
Programområdet är fornlämningsrikt, trots att många lämningar numera är borttagna. Fornlämningarna visar att området varit bebyggt tidigt och att det finns en kontinuitet från den tidiga historien fram till i dag. Merparten av fyndplatserna härstammar från bronsåldern till järnålder. Åtskilliga fornlämningar har grävts bort i samband med byggnation under 1960-talet.

2.2 Bebyggelsemiljöns grönytor

Under 1960-talet började man satsa på parker och naturområden för rekreation, friluftsliv och naturintresse, en inriktning som fortsatte fram till 1980-talet. Områden som Vättlefjäll, Sandsjöbacka, Delsjön, Vrångö skärgårdsreservat, Änggårdsbergen och Hisingsparken är exempel på parker och naturområden som gjordes mer tillgängliga för invånarna.

Tidigare årtiondens placering av bostäder, som anpassats efter landskapets terräng, upphörde då mer ekonomiskt rationella metoder för byggande började råda - det så kallade "miljonprogrammets" områden skapades. Ordet "grönområde" blev i dessa sammanhang ett mer frekvent begrepp än det tidigare mer vanligt förekommande "park". Flera av de stora bostadsområdena i Frölunda tillkom under miljonprogrammets tid, liksom flera av grönområdena.

Grönområdena kännetecknas av att vara storskaliga och öppna med en tydlig funktionsuppdelning. Så kallade parklekar med tillhörande personal startade i nya områden. Dessa skulle enligt statliga normer för bostadsmiljö ligga på gångavstånd och ha plats för exempelvis bollek, sandlek och bygglek. En viss del av byggkostnaden var avsatt för utemiljöns utsmyckningar och konst, vilket finns på flera håll inom programområdet, exempelvis i Kaverös.

FIGUR 2.1 Karta med områdesindelning kopplad till beskrivningen av bostadsbyggandet i avsnitt Stadslandskapet.

2.3 Stadslandskapet

Bebyggelsen på Frölundaslättan utmärker sig genom sin dramatiska arkitektur. "Lösgommarna" (område 2) är det första man ser när man når centrala Frölunda. Byggnaderna har en storskalig effekt i stadsbilden och som landmärken har de ett symbolvärde för området. "Kommandobryggornas" (område 5) trekantiga hus med placering i den sluttande terrängen skapar ett påtagligt intryck i stadsbilden. Tillsammans med "Käppen" har Kommandobryggorna Frölundas mest karakteristiska planform. "Stjärnhusen" (område 1) är ett tydligt exempel på teknisk och ekonomisk optimering, typisk för 1960-talets bostadsbyggande i stor skala. Området med "pagodtak" (område 2) vid Musikvägen och Fiolgatan präglas av en medveten arkitektonisk komposition och utgör ett tidigt exempel på rationellt bygge inom 1960-talets bostadsproduktion.

Frölunda torg (område 4) är ett i nationellt perspektiv typiskt exempel på de externa centra som började uppföras under 1960-talet för avlastning av stadens centrala delar. Torgets äldsta huvudbyggnad har en tidstypisk karaktär och bibehållen atmosfär. Frölunda kulturhus (område 4) berättar om sin tids kulturpolitik med satsning på kulturhus i förorten som skulle göra kultur tillgängligt för en bred publik.

Radiotorget (område 6) är ett grannskapstorg med sitt Forumhus tillhörande bostadsområdet vid Bildradiogatan inom Järnbrott.

Tidstypiskt för 1950-talet är de låga punkthusens arkitektoniska uppbyggnad och bostadsbebyggelsens samordning med sjukhemmet. Lekplatsen (område 6) vid Bildradiogatan är omsorgsfullt gestaltad och välbevarad.

Toftaåsens radhusområde (område 8) är ett bostadsområde med för sin tid ovanligt grepp med individuell- och handikappanpassade lägenheter. Radhusområdet vid Elektrongatan (område 6) är ett exempel på tidens intresse för att utveckla nya boendeformer, i detta fall i form av radhus. De två radhusområdena vid Banjogatan och Altfiolgatan (område 1) har ett utkantsläge mellan den centrala delen av Frölunda och Ruddalen. Radhusen klättrar väl exponerade i en sluttning.

FIGUR 2.3 Frölunda 1960-tal, foto: Ingemar Larsson, privat samlingsdel.

FIGUR 2.4 Radiotorget. Foto: Sjöstedt 1956.

FIGUR 2.2 Kulturmiljöunderlag Frölunda stadsdel.

FIGUR 2.5 Frölunda torg under uppbyggnad. Ur Bostadsbolagets broschyr.

3. Förutsättningar- naturmiljö, stads- och landskapsbild

3.1 Natur och landskapsbild

Övergripande karaktär

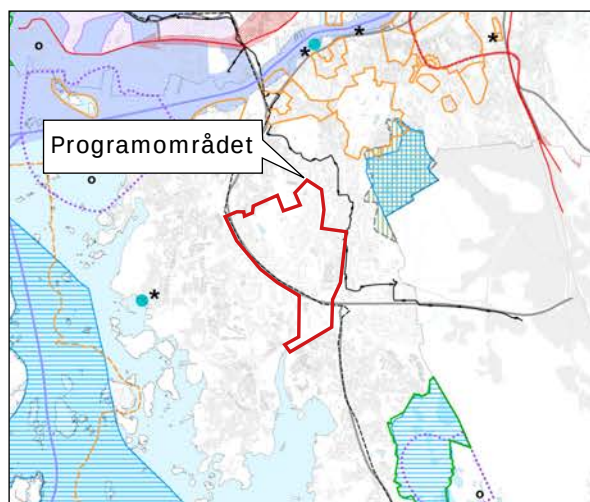
Frölunda präglas av de topografiska förutsättningarna som sprickdalslandskapet och det västsvenska älvdalslandskapet ger. Stadsdelen ligger inom ett relativt kuperat område med bergryggar i nord-sydlig riktning. Terrängen är omväxlande flack och kuperad och ett par kilometer söder om Frölunda torg ligger närmsta havsvik, Vålenviken. I väster breder naturområdet Ruddalen ut sig men i övrigt präglas landskapet av en urban stadsstruktur.

Topografin har i hög grad präglat områdets dominerande riktningar och utbredning. De stora vägarna Dag Hammarskjöldsleden och Västerleden ligger framförallt i de dalgångar som bildats mellan högre uppstickande bergspartier. Det stora bergs- och skogsområdet Ruddalen bildar med sin högsta topografi gränser inom stadsdelen. På samma sätt utgör den gröna kilen Järnbrottsskogen-Toftaåsen en gräns mot Dag Hammarskjöldsleden och den tydligt definierade dalgången.

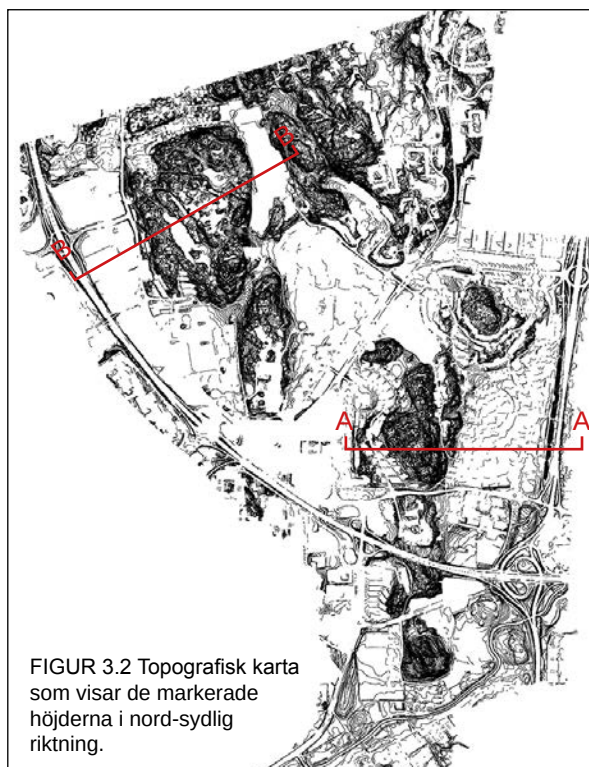
Omgivande naturområden

Utanför programområdet finns flera naturområden som i Göteborgs Stads översiktsplan beskrivs som landskap med stora värden för naturvården, landskapsbilden och friluftslivet.

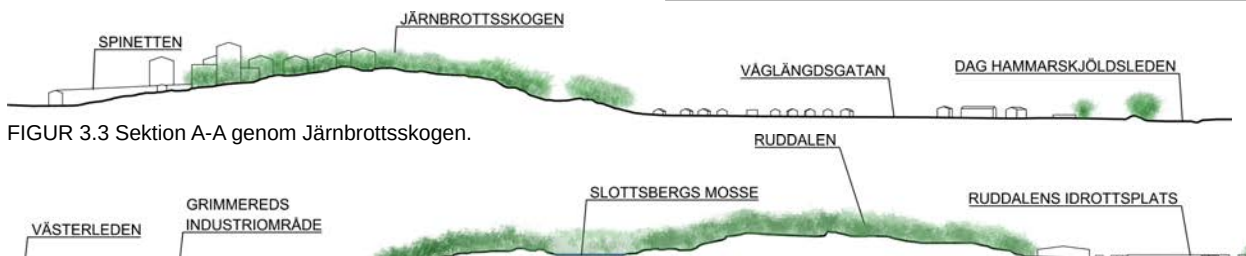
Sandsjöbacka, sydost om Frölunda, är delvis naturreservat och Natura 2000-område. Området innefattar värdefull vegetation, djurliv och landskapsbild. De delar av området som är tätortsnära har även ett stort friluftsvärde.

FIGUR 3.1 Utsnitt ur ÖP-karta över riksintressen. Ångårdsbergen och Sandjöbacka är markerade med blå skraffering.

FIGUR 3.2 Topografisk karta som visar de markerade höjderna i nord-sydlig riktning.

FIGUR 3.3 Sektion A-A genom Järnbrottsskogen.

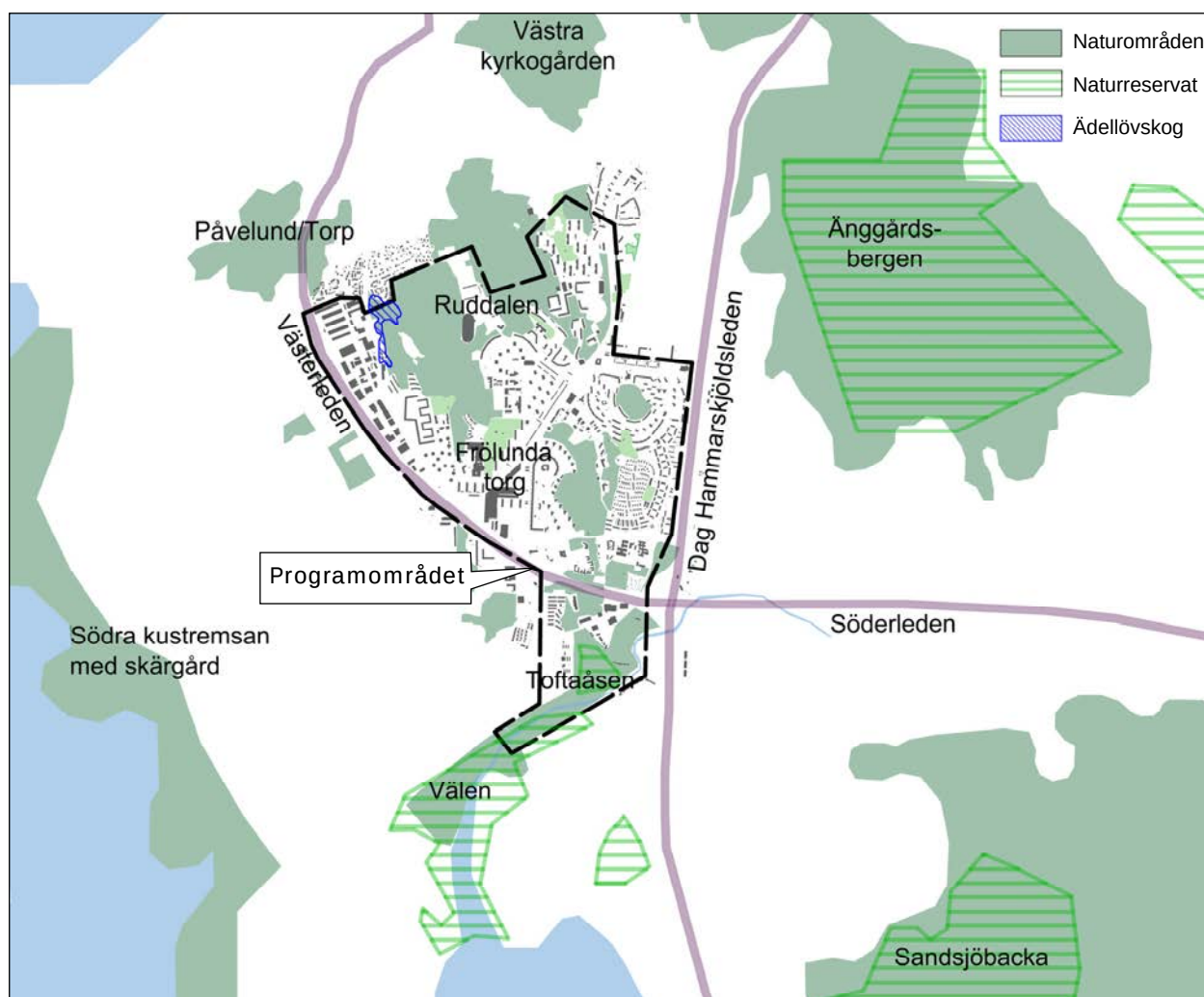
FIGUR 3.4 Sektion B-B genom Grimmereds industriområde och Ruddalen.

Änggårdsbergen är av riksintresse och till större delen naturreservat. För stora delar gäller även strandskydd. Området innefattar Göteborgs botaniska trädgård och dess arboretum som har ett stort pedagogiskt värde. Änggårdsbergen har också betydelse som strövområde och som motionsterräng i anslutning till Slottsskogsvallens idrottsplats.

Utmed den södra kustremsan med skärgård gäller strandskydd. Området utgörs delvis av föreslagna och befintligt naturreservat, och har en mångskiftande natur med intressant växtlighet och djurliv.

FIGUR 3.5 Utblick mot Änggårdsbergen från Marconigatan.

FIGUR 3.6 Kartan visar större omgivande naturområden och naturreservat i förhållande till programområdet.

Naturområden

De naturvärden som finns i stadens urbana miljö är framförallt knutna till naturområden, träd- och parkmiljöer samt vattenmiljöer. Naturområden inom programområdet utgörs framför allt av Ruddalens idrotts- och rekreationsområde (N1). Ruddalen erbjuder bland annat fotbollsplan, isbana och motionscentral samt flera naturstigar och motionsspår. Rekreationsområdet nås huvudsakligen från Musikvägen i söder, men mindre entréer finns från flera omgivande bostadsområden. Inom Ruddalen ligger flera vattendrag, exempelvis Slottsbergs mosse och Svarte mosse. Ett skogsområde i västra delen av Ruddalen, mot Grimmereds industriområde, klassas som ädellövskog enligt Länsstyrelsens lövskogsinventering. Lövskogen anses ha naturvärdesklass 3 (visst skyddsvärde).

Ruddalen har med sin storlek, variation av upplevelser och miljöer samt med sin tillgänglighet, programområdets största rekreationsvärde. Detta ger en stor attraktionskraft för invånare från hela staden.

Norra Välen (N7) är en del av ett större naturområde som sträcker sig från Stora ån mot Välenviken. Det är Göteborgs Stads första kommunala naturreservat, inom vilket Toftaåsen ingår. Välen utgörs framför allt av blandskog och lövskog, skogsklädda berghällar och strandängar, och har ett rikt fågelliv. Möjligheterna till friluftsliv, rekreation och naturupplevelser är stora.

Natur och landskapsbild

Följande områden redovisas i kartan på sidan mitt emot. Siffror hänförs till redovisning i kartan.

Naturområden

- N1 Ruddalen
- N2 Torpaskogen
- N3 Baryton- och Konsertskogen
- N4 Bildradiogatan
- N5 Järnbrottsskogen
- N6 Toftaåsen
- N7 Norra Välen

Parker

- P1 Positivet
- P2 Rundradioparken
- P3 Slottsbergsparken
- P4 Torpadammen
- P5 Flatåsparken
- P6 Basungatan
- P7 Ruddalen - Fiolgatan
- P8 Altplatsen
- P9 Altparken
- P10 Gånglåten
- P11 Modulatorsgatan
- P12 Radiatorgsparken
- P13 Järnbrottsparken
- P14 Spinetten

Landmärken

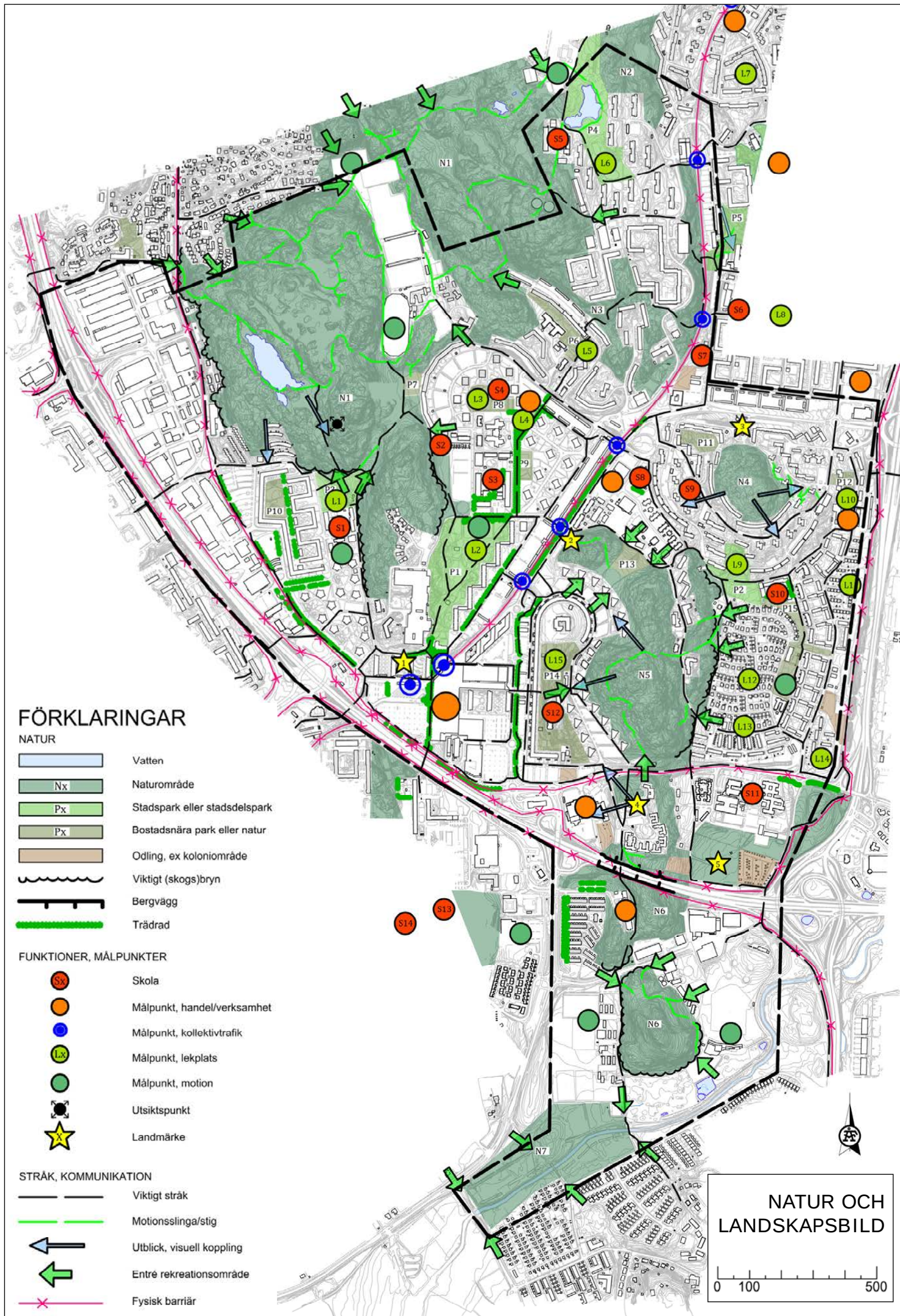
- 1 Frölunda sjukhus
- 2 Panncentralen Tratten
- 3 Panncentral, Järnbrott
- 4 Västra Frölunda kyrka
- 5 Radiomasten, Ängås

Skolor och förskolor

- S1 Slottbergsskolan
- S2 Förskola Barnlåten
- S3 Frölundaskolan
- S4 Förskola Gitarrgatan
- S5 Kavåsskolan
- S6 Flatåsskolan
- S7 Förskola Orkestergatan
- S8 Förskola Transistorgatan
- S9 Förskola Bilradiogatan
- S10 Björkåsskolan
- S11 Ebba Petterssons Privatskola
- S12 Grundskolan Gathenhielmsskolan
- S13 Ängåsskolan
- S14 Tynneredsskolan

Lekplatser

- L1 Slottsbergsparken
- L2 Positivparken
- L3 Fiolgatans lekplats
- L4 Altplatsen
- L5 Musikvägen
- L6 Torpadammen
- L7 Lyckans Galoscher
- L8 Nymilsgatans lekplats
- L9 Rundradioparken
- L10 Radiotorget
- L11 Högatalaregatan
- L12 Långvågsgatans lekplats
- L13 Elektrongatan
- L14 Sändaregatan
- L15 Spinetten

Även Järnbrottsskogen (N5) anses i översiktsplanen ha stora värden för landskapsbild och friluftsliv. Den skogsklädda bergryggen skiljer området kring Frölunda torg från de lugnare bostadsområdena i Järnbrott. Miljön kan erbjuda en relativt ostörd bostadsnära naturupplevelse med utblickar över omgivningarna, men är ganska otillgänglig och oannonserad och får därför anses ha ett lägre rekreativvärde än Ruddalen.

Andra betydelsefulla naturområden inom undersökningsområdet är Torpaskogen (N2), Baryton- och Konsertskogen (N3) samt naturområdet vid Bildradiogatan (N4).

Stadsparker

Positivparken (P1) är Frölundas stadspark och en av Göteborgs utflyktslekplatser. Parken ligger invid Frölunda kulturhus och sträcker sig fram till Frölundaskolan. I parken finns grönytor, lek- och idrottsmöjligheter för alla åldrar, sällskapsytor och bemannad parklek. Flera aktiviteter och arrangemang ordnas. Uppenbara rekreativvärden i parken är variation i innehåll och utseende, trygghet och funktion. Tillgängligheten från omgivande bostäder och verksamheter liksom från kollektivtrafik är mycket god.

Stadsdelsparker

Inom programområdet finns ett antal parker som kan klassas som stadsdelsparker. I anslutning till Ruddalen finns Slottsbergsparken (P3) och Torpadammen (P4). Rundradioparken (P2) ligger i närheten av Järnbrottsskogen.

Bostadsnära parker

Ett flertal mindre parker, ofta med inslag av lek, finns i nära anslutning till bostadsområden. Exempel på bostadsnära parker är Spinetten (P14), Järnbrottsparken (P13), Radiotorgsparken (P12), Altplatsen (P8), Basungatan (P6), Ruddalen-Fiol-gatan (P7) och Gånglåten (P10).

FIGUR 3.7 Entré till Järnbrottsskogen.

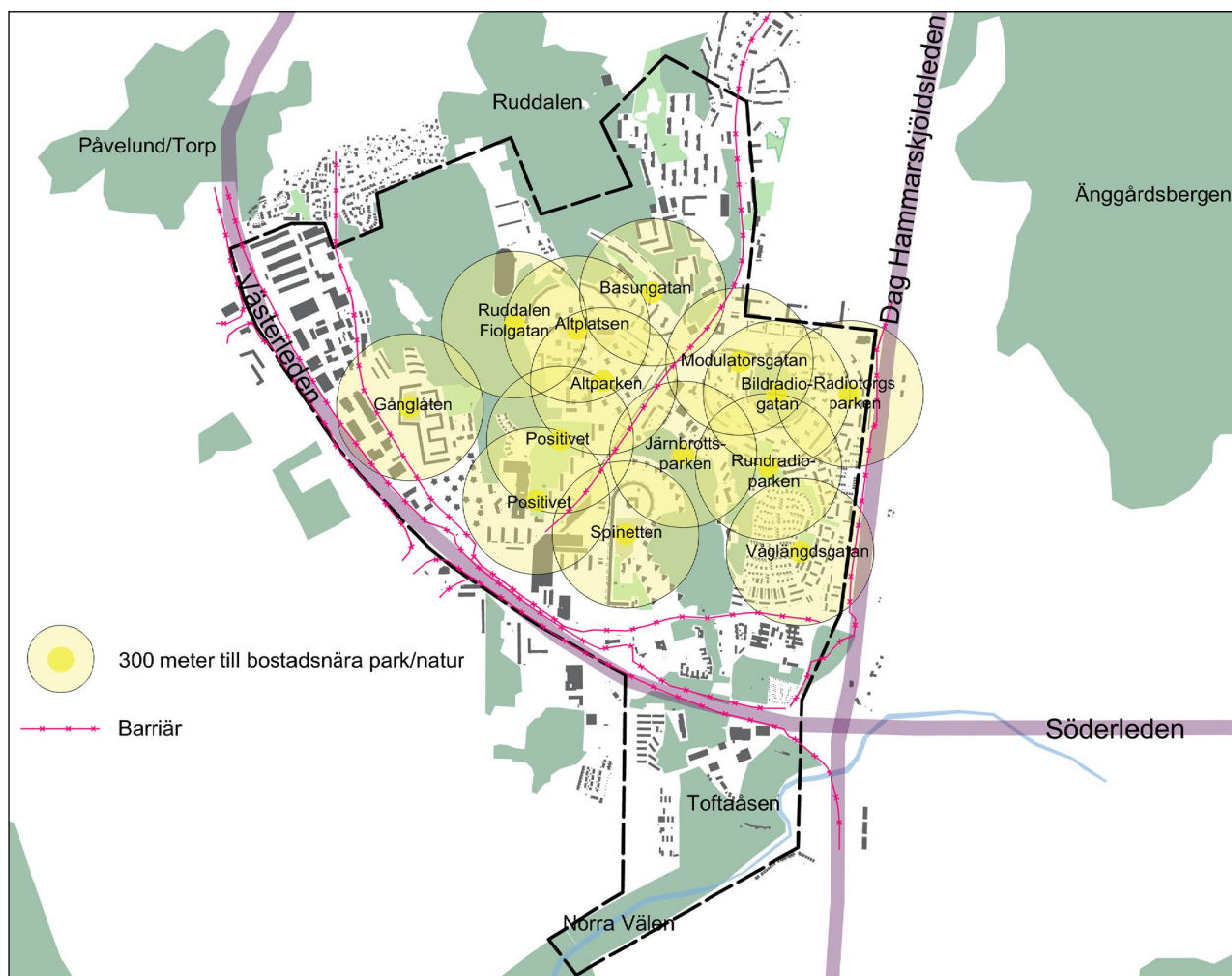
FIGUR 3.8 Positivparken vid Frölunda kulturhus.

FIGUR 3.9 Rundradioparken.

FIGUR 3.10 Parken Spinetten, nära Frölunda torg.

FIGUR 3.11 Olika områdens närhet till bostadsnära park med ett avstånd på 300 meter.

En analys av tillgången till bostadsnära natur har gjorts av park- och naturförvaltningen, se figur 3.11. Den bostadsnära naturens innehåll och kvaliteter behöver analyseras vid en exploatering.

Trädrader och gröna stråk

Ett tydligt grönstråk finns mellan Altpplatsen och Frölunda kulturhus. Det består av en trädallé utmed Positivgatan och gröna platser i anslutning. Grönstråkets storlek, kopplingen till andra grönområden samt läget i stadsdelens centrala delar ger det en stor attraktionskraft.

En trädrad med lindar, planterade i en bredare gräsyta, kantar Marconigatans norra sida. Träden följer gatans och spårvägens sträckning, stärker gaturummet samt bidrar till lugn i trafikmiljön.

En sammanhängande trädrad finns också utmed Lergörksgatans norra sida.

3.2 Rekreation

Grönområden och parker i varierande skala har beskrivits ovan. Samtliga parker och grönområden är också att betrakta som värdefulla rekreationsområden. För att ett område ska vara attraktivt ur rekreationssynpunkt måste det vara användbart och tillgängligt, men även vara tilltalande genom sin estetik eller upplevelserikedom. Stora naturområden erbjuder särskilda rekreationsvärden, medan mindre bostadsnära natur och parker innebär rekreativa värden av annan karaktär.

Utöver Ruddalen, Positivparken och andra parker och naturområden, finns flera fasta anläggningar och platser för rekreation i programområdet - cykelbanor, fotbollsplaner, motionsanläggningar, golfanläggning, koloni- och odlingslotter et cetera.

3.3 Bebyggelse och stadsbild

Stadsbild

Bebyggelsen och stadsrummen inom programområdet präglas i stor grad av 60-talets bilorienterade glesa stadslandskap. Variationen av olika byggnadstyper är stor både avseende våningshöjder och exploateringsnivå. Kring Frölunda torg och längs spårvagnsspåret är bebyggelsen storskalig, med byggnader på upp till 13 våningar. I Kaverös och kring Radiotorget är bebyggelsen generellt lägre med 3-4 våningar. I Järnbrott finns villaområdena med 1-2 våningar. I industriområdena i Grimmered och söder om Västerleden finns verksamhetsbyggnader i 1-3 våningar.

Byggnaderna har i regel stora öppna ytor runt sig, främst i form av parkerings- och lastplatser. Andelen hårdgjorda ytor för trafik är stor och byggnaderna ligger ofta undandragna från vägarna. Detta ger en upplevelse av breda och glesa trafikrum snarare än av gator.

Förtätning och "infill-bebyggelse" från 2000-talet finns på några platser inom programområdet. Vid Frölunda torg finns ett nytt bostadshus på ett parkeringshus, i Kaverös är bostäder byggda ovanpå befintliga parkeringshus och äldre bostadshus. I Ruddalens södra ände har den storskaliga bostadsbebyggelsen kompletterats med lägre parhus och radhus som placerats mot skogsbrynen vid Slottsberget och Frölundaskolan.

Funktioner och målpunkter

Frölunda torg är den största målpunkten i området med en majoritet av områdets utbud av service, handel samt besöks- och personalintensiva verksamheter. Framför allt finns små- och storskalig handelsverksamhet inom själva byggnaden Frölunda torg. Offentliga funktioner som Frölunda kulturhus, Ungdomens hus och Frölunda sjukhus ligger i anslutning till torget. Frölunda torg är också en stor knutpunkt för kollektivtrafik för både bussar och spårvagn, liksom för gång- och cykeltrafik.

Det mindre Radiotorget har betydligt sämre utbud och tydliga problem att klara konkurrensen från externhandeln i Sisjön och Frölunda torg.

Utmed Västerleden ligger Grimmereds industriområde; ett brokigt och relativt välmående område med handelsverksamhet och småskalig industri.

Många byggnader är nybyggda och en omvandling från enkel industri till mer personintensiva verksamheter och handel har bidragit till ökad genomströmning i området.

Vid Sisjömotet och Näsetvägen, finns ett antal verksamheter som drar nytta av skyltläget och närheten till Västerleden.

Bebyggelse och stadsbild

Följande områden redovisas i kartan på sidan mitt emot. Siffror hänförs till redovisning i kartan.

Skolor och förskolor

- S1 Slottbergsskolan
- S2 Förskola Barnlåten
- S3 Frölundaskolan
- S4 Förskola Gitarrgatan
- S5 Kavåsskolan
- S6 Flatåsskolan
- S7 Förskola Orkestergatan
- S8 Förskola Transistorgatan
- S9 Förskola Bilradiogatan
- S10 Björkåsskolan
- S11 Ebba Petterssons Privatskola
- S12 Grundskolan Gathenhielmsskolan
- S13 Ängåsskolan
- S14 Tynneredsskolan

Lekplatser

- L1 Slottsbergsparken
- L2 Positivparken
- L3 Fiolgatans lekplats
- L4 Altplatsen
- L5 Musikvägen
- L6 Torpadammen
- L7 Lyckans Galoscher
- L8 Nymilsgatans lekplats
- L9 Rundradioparken
- L10 Radiotorget
- L11 Högatalaregatan
- L12 Långvägsgatans lekplats
- L13 Elektrongatan
- L14 Sändaregatan
- L15 Spinetten

Landmärken

- 1 Frölunda sjukhus
- 2 Panncentralen Tratten
- 3 Panncentral, Järnbrott
- 4 Västra Frölunda kyrka
- 5 Radiomasten, Ängås

FÖRKLARINGAR

BEBYGGELSE

	Bebyggelse, 1-2 våningar
	Bebyggelse, 3-4 våningar
	Bebyggelse, 5-7 våningar
	Bebyggelse, 8 våningar-uppåt
	Industriverksamhet, 1-2 våningar

FUNKTIONER, MÅLPUNKTER

	Skola
	Målpunkt, handel/verksamhet
	Målpunkt, kollektivtrafik
	Målpunkt, lekplats
	Målpunkt, motion
	Utsiktspunkt
	Landmärke

STRÅK, KOMMUNIKATION

	Viktigt stråk
	Motionsslinga/stig
	Utblick, visuell koppling
	Entré rekreationsområde
	Fysisk barriär

BEBYGGELSE OCH STADSBILD

0 100 500

Landmärken och orienteringspunkter

Inom programområdet finns fem landmärken i bemärkelsen höga byggnader och konstruktioner. Vid Frölunda torg finns Frölunda sjukhus (1) som är en av de högsta byggnaderna. Västra Frölunda kyrka (4), som är placerad på en höjdrygg, är också ett tydligt landmärke. Den syns såväl från trafiklederna som från lokalvägarna. Radiomasten (5) invid Söder-/Västerleden är ett annat landmärke. I området finns också panncentralen Tratten (2) och panncentralen i Järnbrott (3) som utgör två utmärkande byggnader och syns från flera platser i området.

Utblickar och visuella kopplingar

Skillnaderna i höjd är stor mellan de låglänta bostadsområdena och de brantare naturområdena Ruddalen, Järnbrottsskogen och Toftåsen. Bebyggelsen breder framför allt ut sig i dalar och på flacka ytor mellan skogsområdena, men viss bebyggelse klättrar på bergens sluttningar. Detta gäller exempelvis Kommandobryggorna, bebyggelsen kring Bildradiogatan och radhusområdena vid Altfolgatan och Banjogatan.

Emellertid utgörs naturområdena som regel av relativt tät skog och växtlighet, varför utblickarna är få och kontakten dålig mellan naturområde och bebyggelse. Järnbrottsskogen och Ruddalen utgör båda avgränsade gröna fläckar i stadslandskapet.

Kopplingar, stråk och barriärer

Trafiklederna Dag Hammarskjöldsleden och Västerleden är stora barriärer i området. Avsaknaden av platser att korsa trafiklederna förstärker barriäreffekten och avskiljer programområdet från stadsdelar söder- och österut. Spårvägen utgör i sig en barriär med få korsningsmöjligheter.

Inom bebyggelsen finns mindre barriärer som skapas av parkeringsplatser och garagelängor, se exempel figur 3.14, med få passagemöjligheter och visuella kopplingar.

Frölunda torg är tillgängligt från de flesta väders-
treck och med flera trafikslag. Ruddalen har många
entréer och kopplingar till omgivningen. Området
korsas också av många mindre stråk. De mindre
naturområdena Järnbrottsskogen och Bildradi-
ogatan är mer svårtillgängliga när det gäller en-
tréer till och rörelsemöjligheter genom områdena.

FIGUR 3.12 Västra Frölunda kyrka.

FIGUR 3.13 Söder-/Västerleden med Frölunda specialistsjukhus i bakgrunden.

FIGUR 3.14 Stora parkeringsytor och garagelängor som skapar barriärer i området.

4. Sammanfattande analys

4.1 Natur och landskapsbild

Med undantag för Ruddalen, som är ett stort sammanhängande grönområde, har programområdet en svag sammanhängande grönstruktur. I likhet med bebyggelsen upplevs de gröna inslagen i stadsbilden som fragmenterade öar utan tydliga gränser. Successiva exploateringar av bryn och ”naggande i kanten” av grönområden har bidragit till fragmentering.

Gröna kilar sträcker sig in i bebyggelsemiljön, främst från Ruddalen och österut. Naturen från Bildradiogatan, via Järnbrottsskogen och ner mot norra Välen utgör en grön kil, som emellertid korsas av vägar och bebyggelse.

Betydelsefulla skogsbryn är relativt få, och återfinns främst i mellanrummet mellan bergsslutningar och bebyggelse. I vissa delar har de ett stort värde och ger upplevelsemässigt en mjuk övergång mot naturen. På några platser har brynen exploaterats eller bebyggts, och på så vis förlorat sina kvaliteter.

4.2 Rekreativvärden

I merparten av programområdet finns god tillgång till kvalitativa natur- och rekreativsområden. Antalet stadsdelsparker och bostadsnära parker är relativt stort och de finns utspridda i de olika bostadsområdena. Emellertid är kopplingen mot naturområdena inte uppenbar överallt, och att vistas i dem inte alltid attraktivt. Järnbrottsskogen och naturen vid Bildradiogatan är något svårtillgängliga vad gäller entréer, topografi och stråk.

Vid exploatering behöver rekreativa värden stärkas, exempelvis genom att öka skötselnivån, förtydliga entréområden och komplettera innehåll.

FIGUR 4.1 Entré till Ruddalen.

4.3 Bebyggelse och stadsbild

Bebyggelsen inom området har ett stort visuellt värde med flera ikonklassade byggnadstyper som bidrar till områdets karaktär. Samtidigt finns utbredda mellanrum med lågintensiv användning och bristande gestaltningsmässiga kvalitéer. Den stora variationen i byggnadstyper och exploateringsgrad och de utbredda mellanrummen ger ett sammantaget splittrat intryck av ett osammanhängande stadslandskap.

Grimmereds industriområde är en avskild del mellan Västerleden och Ruddalen, utan egentlig koppling mot omgivande bostäder. Områdets pågående omvandling och variationen i användning är en tillgång i ambitionerna att skapa blandade stadsdelar.

Området vid Näsetvägen söder om Västerleden är isolerat från Frölunda fysiskt såväl som upplevelsemässigt. Området är glest och outvecklat, utan en tydlig bebyggelsestruktur.

Programområdet är i den strategiska planeringen utpekad som ett av stadens viktigaste stadsutvecklingsprojekt. Bebyggelsestrycket är stort och planering för ett antal nya bebyggelseprojekt är i färd att förverkligas. Exploateringsstrycket kan innebära förändringar inom och kring grönområdena. Konsekvensanalyser av exploatering bör därför göras inom ramen för samhällsplaneringen.

Flera av de på senare tid utförda kompletteringarna har gjorts med bristande förståelse för områdets karaktär och struktur. När takten i byggandet ökar är risken för ytterligare fragmentering av både stadslandskapet och naturmarken överhängande.

FIGUR 4.2 Gångbro utgör koppling mellan områdena norr och söder om Söderleden

5. Utvecklingsmöjligheter

5.1 Förtydliga strukturer

Västra Frölundas övergripande grön- och bebyggelsestrukturer behöver förtydligas. Genom en klarare uppdelning i sammanhängande grönområden och tydligare definierade bebyggelseområden kan bägge strukturer stärkas. Möjligheter finns att bilda ett sammanhängande grönstråk, med stora rekreativa värden, från Välen i söder till Ruddalen i norr.

På motsvarande sätt kan bebyggelsekompletteringar inom stadsdelen styras till utpekade områden för att undvika att grönstrukturer splittras, samtidigt som bebyggelseområdena förtydligas och underlag för service och kollektivtrafik stärks.

Den gröna kilen behöver komplettering vid Västerleden mellan Toftaåsen och Järnbrottsskogen. En möjlighet är att skapa en grön övergång, en så kallade "ekodukt", över leden mellan Västra Frölunda kyrka och vårdhemmet Toftaåsgatan där det finns en gångbro idag. Vägen nedanför är nedsänkt mellan bergen och trafiken är dold. På en grön bro kan växtlighet planteras för att underlätta spridning av exempelvis frön och insekter. Syftet med en ekodukt är både biologisk mångfald och människors rekreation. I Hammarby Sjöstad finns två ekodukter över Södra Länken, en större väg som går söder om centrala Stockholm, se figur 5.1

Även mellan Järnbrottsskogen och Slottsberget/Ruddalen skulle det gröna stråket behöva kompletteras, exempelvis med hjälp av trädalléer.

5.2 Stärka sociala och rekreativa värden

Ett sammanhängande grönt stråk från Ruddalen ned mot Välen skulle innebära ett stort rekreativt tillskott. Förutom att koppla samman två högkvalitativa områden, skulle en oavbruten grön vandring med skiftande park- och naturkaraktär skapas. Möjligheterna till längre vandringar och cykelturer skulle förbättras. Frölunda skulle få kontakt med vattnet i Stora ån och med havet i Välenviken. Barriärer i form av Västerleden och spårvägen skulle kunna överbryggas.

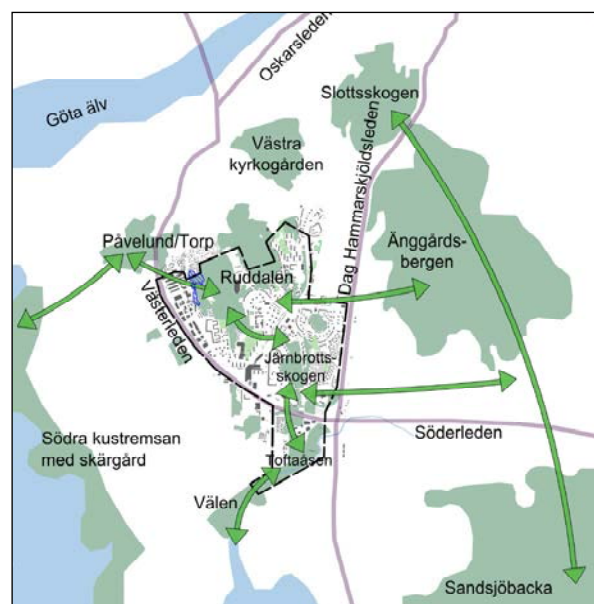
En tydligare grön kil genom området är ett första steg mot att stärka grönstrukturen i ett större perspektiv. Det är aktuellt att utveckla kopplingar mot Änggårdsskogen, Sandsjöbacka, Påvelund/Torp och Slottsskogen, se figur 5.2. Detta kan ske genom trädalléer och gröna ridåer i stadsmiljön.

De rekreativa värdena inom många bostadsnära parker och grönområden behöver stärkas. Mer lättillgängliga och varierade miljöer med mötesplatser skulle komplettera de mer motions- och friluftslivsorienterade Ruddalen och Norra Välen med andra funktioner. Särskilt betydelsefullt i och med områdets topografi, är platta grönytor som inbjuder till bollspel, picknick och evenemang.

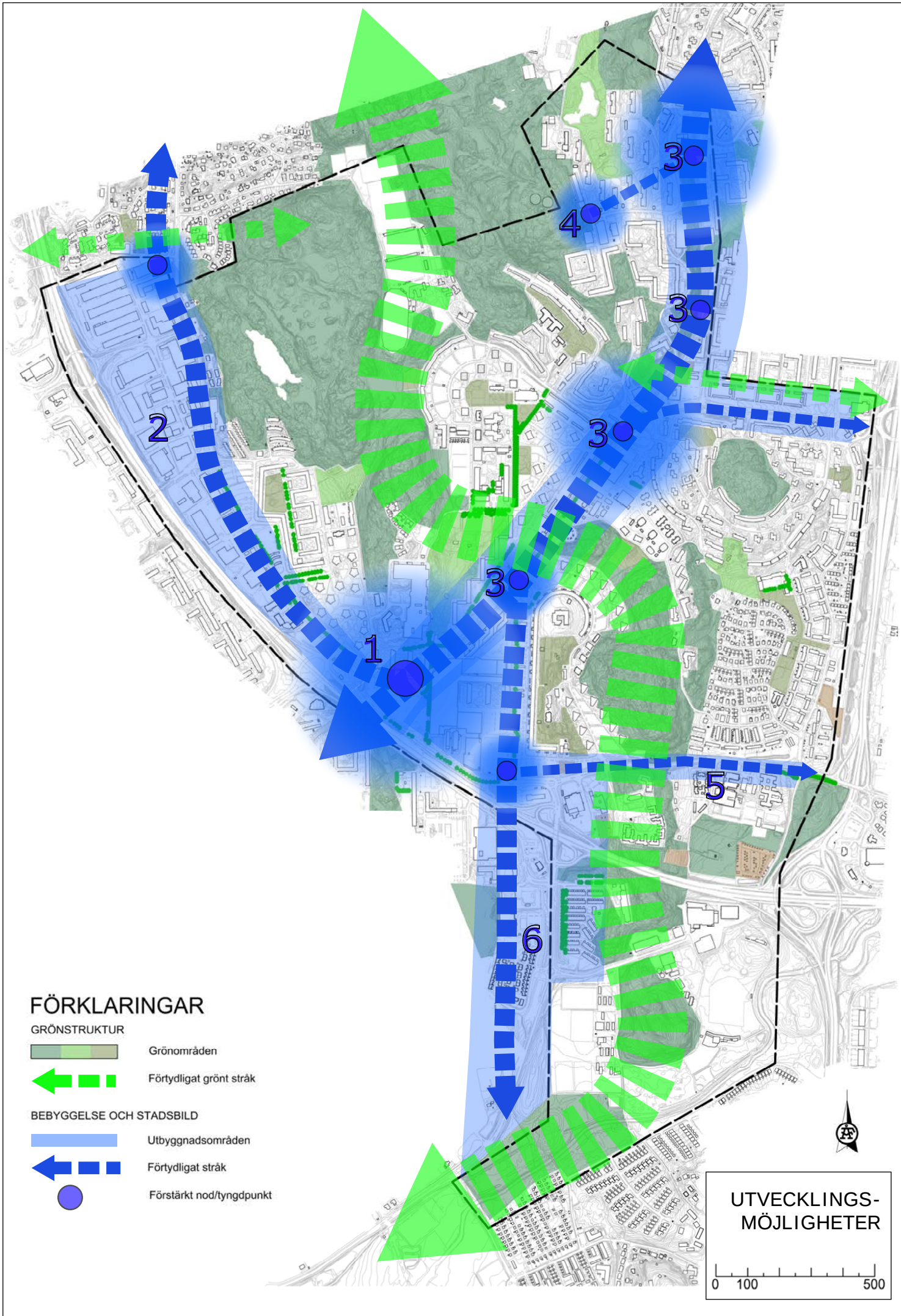
Natur- och parkområden kan med enkla medel kompletteras med lekutrustning, markmaterial, belysning, sittplatser, grillmöjligheter samt nya stråk. Befintliga entréer kan förstärkas och nya kan öppnas upp. Kompletteringen gäller exempelvis Järnbrottsskogen, naturen vid Bildradiogatan, kring Toftaåsen och Slottsberget.

FIGUR 5.1 Ekodukt vid Södra Länken, Stockholm. Bild från Google Maps.

FIGUR 5.2 Bevara och förstärk kopplingar till omringliggande naturområden.

5.3 Bebyggelse och stadsbild

Områdets framtida bebyggelseutveckling bör ske i enlighet med de riktlinjer som tagits fram i den strategiska planeringen. Dessa innebär exempelvis koncentration till kollektivtrafikens hållplatser, utveckling av blandstad, stärkta nät för gång- och cykeltrafik samt omvandling av parkeringsytor och trafikleder till tydligare gaturum.

Genom en tematisk styrning av nytilkommen bebyggelse kan den splittrade stadsbilden bindas samman. Följande principer kan tillämpas:

- Successiv omvandling av parkeringar och verksamhetsområden till blandad stadsbebyggelse.
- Koncentration av nya bostäder och viss service till hållplatslägen.
- Ombyggnad av trafikleder till urbana stråk.
- Uppgradera stadsbrynet och infarterna från/ mot Västerleden till tydligare entrépunkter.

Utbyggnadsgrepp

Följande områden redovisas i kartan på föregående sida. Siffror hänförs till redovisning i kartan.

1. Vid **Frölunda torg** finns potential för fler bostäder. Platsen tål en relativt hög bebyggelse.

2. **Grimmereds industriområde** och **Lergöksgatan** kan förtätas till ett tydligare gaturum. Verksamhetsområdet förtätas successivt där företrädesvis fastigheter mot Lergöksgatan ges utvecklingsmöjligheter. Även utveckling av ett inre stråk mellan Lergöksgatan och Västerleden, med kompletterade byggnader, bör undersökas. Parkeringsytorna invid bostadshusen i söder kan bebyggas. Stjärnhusens betydelse för stadsbilden bör beaktas vid förtätning. Lämpligt är 3-5 våningar med möjlighet till enstaka högre byggnader i strategiska lägen.

3. Stråket **längs spårvägen mellan Frölunda torg och Lantmilsgatan** har stora tomma parkeringsytor och splittrade grönytor. Området kan utvecklas till ett förtätat stråk med nya bostäder och mer service nära hållplatserna. Relativt höga hus kan uppföras i söder medan de i norr behöver anpassas till den lägre byggnadshöjden i omgivningen.

I söder skulle en överdäckning av spårvägen kunna minska dess barriärverkan och tillåta en avsevärt högre exploatering runt Frölunda torg.

Branterna **öster om Orkestergatan** tillåter en relativt hög bebyggelse ner mot spårvägen. I synnerhet de tomma ytorna vid Marconigatan och mellan Musikvägens och Nymilsgatans hållplatser har stor potential för förtätning.

4. Vid **Tunnlandsgatan och Kaverös** kan de stora och underutnyttjade parkeringarna och af-färsbyggnaderna få ny användning genom tillskott eller ombyggnad. Även brynet mot grönområdet kan förtätas.

5. **Radiovägen** kan utvecklas till ett mer förtätat urbant stråk som binder samman Högsbo industriområde och Frölunda.

6. Runt **trafikplatsen vid Näsetvägen**, på bägge sidor om Västerleden, har spontan bebyggelse etablerats. Här finns stor potential att genom ny-tillskott få en mer urban entré till Frölunda torg. Näsetvägen kan genom förtätning bli mer stadsmässig.

FIGUR 5.3 Underutvecklade ytor längs med spårvagnsspåret vid Nymilsgatan.

FIGUR 5.4 Stora ytor i Grimmereds industriområde.

6. Referenser

Boverket (2007) Landskapets upplevelsevärden - vilka är de och var finns de?

Göteborgs Stad (2009) Översiktsplan för Göteborg.

Göteborgs Stad (2013) Strategi för utbyggnadsplanering, Göteborg 2035.

Göteborg Stad (2014) Grönstrategi för en tät och grön stad.

Göteborgs Stadsmuseum (2015) Kulturmiljöunderlag Frölunda stadsdel.

Göteborgs Stad (2013) Mellanstadens utbyggnadspotential - Ett planeringsunderlag.

Stockholms Stad (2012) Landskapsanalys Aspudden/Midsommarkransen.